

Synteesi työelämän murroksesta

PASI PYÖRIÄ

Pitkän linjan työelämän tutkijana ja sosiaalipolitiikan teräväsanaaisena kriitikkona tunnetun Raija Julkusen julkaisutahti hengästyyttää. Kun olen esitellyt Julkusen töitä opiskelijoilleni, tapamani on ollut sanoa, että häneltä voi odottaa kirjan vuodessa, kaksi parhaassa. Ja hyvä näin, koska sanottavaa tuotteli-aalla yhteiskuntakriitikolla tuntuu riittävän.

Seuraavassa esiteltävässä *Uuden työn paradoksit* -teoksessa Julkunen tarttuu ajankohtaiseen keskusteluun työn murroksesta. Vaikka työelämän muutos joskus tuntuukin olevan yhteiskunnallisen keskustelun kuluneimpia aiheita, murroksesta puhuminen on perusteltua. Nykyistä ajan henkeä leimaa pettymys toteutumattomiin lupauksiin. Teollisen automaation, tietoteknisen kehityksen ja etenkin luovan asiantuntijatyön yleistymisen piti vapauttaa ja emansipoida ennemmin kuin vangita ja vieraannuttaa. Myös koulutustason nousu sekä työsuojelun ja yritysdemokratian kehittyminen loivat kuvaa ihmisläheisemmästä työelämästä.

Toisin kuitenkin kävi. Vaikka työstä on tullut aikaisempaa monipuolisempaa, vaihtelevampaa ja fyysisesti turvallisempaa, tutkimukset osoittavat, että työntekijöiden kokemukset työn teon mielekkyydestä ja työssä jaksamisesta ovat pakkasen puolella. Julkusen mukaan työhön liitetty kielteiset kokemukset – kuten stressi, uupumus ja jopa suoranainen masennus – hallitsevat. Julkunen ei allekirjoita historioitsija Juha Siltalan tunnettua

teesiä työelämän yksioikoisesta huonontumisesta, mutta tulkin-tani mukaan hän joka tapauksessa näkee nykyisessä tilanteessa enemmän uhkia kuin mahdollisuuksia.

Työelämän huonontumispuheeseen liittyikin ilmeinen paradoksi. Työssä koettu epämu-kavuus on sosiaalinen fakta siitäkin huolimatta, että kiistatonta edistystä on tapahtunut – ainakin jos katsomme riittävän kauan taaksepäin historiassa. Työturvallisuuden kehitys on oivallinen esimerkki. Tuskin kukaan haluaisi palata teollistumisen alkuaikojen työoloihin tai raskaaseen maataloustyöhön ennen maa- ja metsätalouden koneistumista.

Tämänkaltainen historiallinen vastakkainasettelu on kuitenkin suurelta osin hyödytöntä. Jokaisella sukupolvella on oma kollektiivisesti jaettu kokemuksensa oman aikansa iloista ja suruista. Karkean esimerkin ottaakseni: nyky-yhteiskunnassa sinnittelevää pienipalkkaista yksinhuoltajaa ei paljon lohduta se tieto, että vain muutama sukupolvi aikaisemmin hän olisi todennäköisesti joutunut kerjuulle.

Julkunen ei haluakaan kiistää tai vähätellä yhä useamman työssä käyvän kokemaa ahdistusta, väsymystä tai turhautumista. Julkunen ei myöskään halua ottaa erotuomarin roolia. *Uuden työn paradoksit* -teos pyrkii ymmärtämään muutosta, ei normatiivisesti sanelemaan sitä, onko työ lopulta huonontunut vai ei.

Juuri tässä viileän analyttisessä otteessa piilee kirjan hienous. *Uuden työn paradoksit* tarjoaa kriittisesti omaa järkeään käyt-

Raija Julkunen
Uuden työn paradoksit.
Keskusteluja 2000-luvun
työprosess(e)ista
Vastapaino, 2008
334 s.

tävälle lukijalle oppineen ja kokonaisvaltaisen esityksen työn muutosta koskevasta keskustelusta. Teosta voi pitää kattavana yleisesityksenä, jossa rakennetaan tarinaa työelämän keskeisimmistä kipupisteistä runsaan kolmensadan sivun verran.

Pitkähkön johdannon jälkeen Julkunen aloittaa kysymällä, mistä työntekijää suojannut turvakehä on koostunut ja minne se on kadonnut, jos se ylipäättään on minnekään kadonnut? Tässä yhteydessä Julkunen viittaa ranskalais sosiologi Robert Castelin ajatuksiin. Castelin mukaan turvatomuuden kokemusta ja yhteiskunnallisia turvamekanismeja ei pidä asettaa vastakkain, ikään kuin ne edustaisivat kahta erillistä todellisuuden osa-aluetta.

Paradoksaalisesti modernisatiokehitys on johtanut turvallisuushakuisuuden kierteeseen, jossa yksilö ei enää kykene sietämään elämään luonnostaan kuuluvaa epävarmuutta. Kuten Julkunen siteeraa Castelia: ”Modernit yhteiskunnat rakentuvat turvattomuuden maaperälle, koska ne koostuvat yksilöistä, jotka eivät löydä sen enempää itsestään kuin lähiympäristöstäkään kykyä taata turvallisuuttaan”. Toisin sanoen riskit kuuluvat niin elämään kuin työelämäänkin.

Seuraavaksi Julkunen käsitte-

lee jälkifordistista työn organisoimista ja tähän liittyen joustavuuden merkitystä sekä sellaisia uuden työn määreitä kuin affektiivisuus, interaktiivisuus ja kommunikatiivisuus. Vaikka Marxin ajatus persoonattomasta työn tavaramuodosta ei ole menettänyt merkitystään, uudessa työssä on uusia piirteitä vanhaan teollisen ajan työhön verrattuna.

Kuten muun muassa Catherine Casey ja Arlie Hochschild ovat kuvanneet, nykyinen työ – esimerkiksi naisvaltaisilla palvelualoilla – on aikaisempaa henkilöityneempää ja emotionaalisesti kuormittavampaa. Palvelualan ammattilaiset työskentelevät asiakasrajapinnassa, jossa työntekijän on peitettävä omat henkilökohtaiset tunteensa mutta kyettävä hymyillen vastaanottamaan asiakkaiden tunteenpurkaukset.

Työn subjektivoituminen koskee myös asiantuntijatyön maailmaa. Tietotyön yleistyminen on tuonut mukanaan kulttuurin, jossa joustavuudesta on muodostunut arvo sinänsä. Tähän lukeutuu vaatimus olla jatkuvasti tavoitettavissa, toimia kaikessa ja kaikkien kanssa ulospäin suun-

tautuneesti ja rakentaa itsestä ja organisaatiosta dynaamista mielikuvaa.

Tämän trendin kenties puhuttelevin tulkki on Richard Sennett, jota Julkunen referoi toistuvasti: ”Kapitalismin uuden hengen ja järjestyksen ydintä ovat lyhytjänteisyys, rutiinien murtuminen, kertakäyttöisyys ja vastavuoroisuuden puute. – – – Nopeiden institutionaalisten ja organisatoristen muutosten uskotaan synnyttävän luovuutta, innovaatioita ja voittoja. Niinpä yhtiöitä hajotetaan ja liitetään toisiinsa, töitä syntyy ja katoaa, henkilöstöä palkataan ja irtisanoetaan, uusia teknologioita otetaan käyttöön ja organisaatiokaavioita muutetaan, työnteon perusteita järkytetään.”

Sennettin kautta Julkunen päätyy vanhaan kiinnostuksen kohteeseensa ja vuonna 1987 ilmestyneen väitöskirjansa aiheeseen, työprosessiteoriaan. Teorian ytimessä on kysymys työn kontrollista. Positiivisten odotusten mukaisesti jälkiteollinen työ rakentuisi luottamuksen, autonomian ja itseohjautuvuuden varaan. Monet havainnot kuitenkin puhuvat optimismia vastaan. Kello-

korttien, ajopiirtureiden ja muiden vastaavien teknisten järjestelmien reviiiri on laajenemassa.

Esimerkiksi it-yrityksissä tuntikirjanpitoa on mahdollista käyttää ennemmin työn seurannan kuin laskutuksen välineenä, vaikka työn lopputuloksen tulisi ratkaista. Julkisella sektorilla – niin yliopistoissa kuin sosiaalipalveluissakin – uuden käytännön mukaisen työajan kohdentamisen (lue: tuntikirjanpidon) motiivina tuskin lienee mitkään muut kuin byrokraattis-hallinnolliset pyrkimykset, niin sanottu uusi julkisjohtaminen.

Lopuksi *Uuden työn paradoksit* pureutuu vielä työn patologioihin, stressiin, uupumukseen ja masennukseen. Julkunen kysyy aiheellisesti, miksi työn epämuokavuudet ja jännitteet kanavoituvat ruumiillisiksi tiloiksi ja haastavat pikemmin minuutta kuin työoloja. Eikö asian pitäisi olla juuri päinvastoin? Miksi me yksilöt murehdimme jaksamistamme, kun meidän olisi kollektiivisesti keskittyvä kehittämään ja parantamaan työympäristöämme?

Jälkiviisas naispelaaja ripittäytyy

JOHANNA JÄRVINEN-TASSOPOULOS

Mediassa viihtyvän Anneli Poutiaisen *Rulettipäiväkirja* on ilmestynyt hyvään saumaan. Rahapelit, rahapelipolitiikka ja ongelmapelaaminen ovat nousseet säännöllisesti lehdistön otsikoihin sosiaali- ja terveysministeriön toimeksiannosta tehdyn suo-

malaisten rahapelaamista koskevan tutkimuksen¹ ilmestyttyä viime vuonna. Myös ikärajat

1. Aho, Pauliina & Turja, Tuomo: *Suomalaisten rahapelaaminen. Sosiaali- ja terveysministeriö ja Taloustutkimus, 2007.*

Anneli Poutiainen
Rulettipäiväkirja
Kuinka jouduin pelihimon valtaan
Helsinki: Kustannus-
osakeyhtiö Nemo, 2008
176 s.